

IN DE SERIE:
GROTE ORKESTEN II 3

ntr: 65
Zaterdag
Matinee
grenzeloos nieuwsgierig



7 FEBRUARI 2026 | 14.15-16.15 UUR

Kleurrijk mysterie rond Central Park en La mer

Radio Filharmonisch Orkest

Elena Schwarz dirigent

DOMNIQ slagwerk

Henri Dutilleux 1916-2013

Mystère de l'instant (1985-1989)

voor 24 strijkers, cimbalom en slagwerk

- Appels – Echos – Prismes – Espaces lointains –
Litanies – Choral – Rumeurs – Soliloques – Méta-
morphoses (sur le nom SACHER) – Embrasement

Daniel Wohl 1980

Uncanny valley (versie 2025)

voor slagwerk, elektronica en orkest

pauze

Charles Ives 1874-1954

- Hallowe'en (1907)
- The Pond (1906)
- Central Park in the Dark (1906)
(Three Outdoor Scenes)

Claude Debussy 1862-1918

La mer (1903-1905)

- I. De l'aube à midi sur la mer
- Très lent
- II. Jeux de vagues
- Allegro (dans un rythme très souple)
- III. Dialogue du vent et de la mer
- Animé et tumultueux

69
In de Spiegel:
toelichting
Frederike Berntsen
Spiegelzaal
13.40-14.05 u

Kleurrijk mysterie rond **Central Park** en **La mer**

Dit is het eerste van vier concerten dit seizoen met muziek van composer in residence Daniel Wohl. Het programma stoelt op Wohls Frans-Amerikaanse roots en inspiratiebronnen.

Van Daniel Wohl zelf klinkt het slagwerkconcert *Uncanny Valley*, dat hij componeerde voor de Nederlander Dominique Vleeshouwers. Dit spectaculaire werk verkent de ontmoeting tussen menselijke muzikaliteit en kunstmatige intelligentie. Daaraan vooraf gaat *Mystère de l'instant* van de Franse kleur- en sfeermeester Henri Dutilleux. Hij schreef daarmee een 'kosmisch' aandoend palet en een betoverende improvisatie voor een verrassend instrumentarium. Met *La mer* voegde Claude Debussy in 1905 nieuwe dimensies aan het orkestpalet toe. Destijds niet begrepen, heeft het tegenwoordig een iconische status. In Amerika sloeg tegelijkertijd de volstrekt unieke Charles Ives aan het experimenteren, met hallucinante orkestwerken als *Central Park in the Dark* als resultaat.

Dutilleux: Mysterie van het moment

In zijn beeldende, in 1989 ontstane muzikale miniatures, samengevat onder de titel *Mystère de l'instant*, geeft Henri Dutilleux zich over aan de gevoelens van het ogenblik, en roept daarbij ook de muziek van de middeleeuwen en de renaissance in herinnering.

Dutilleux is altijd een tegenstander van dogmatische compositorische systemen geweest. Zijn composities zijn – en dat is typerend voor de Franse muziek sinds Debussy – tableaux, stemmingsbeelden waarvoor hij telkens een passend klankconcept bedenkt. Geboren in 1916 in het Noord-Franse Angers, studeerde hij piano, compositie en contrapunt, aanvankelijk in Douai en later in Parijs. Vanaf 1942 bekleedde hij functies aan de Parijse opera en bij de Franse radio. Tussen 1961 en 1970 doceerde hij compositie aan de École Normale de Musique en het Conservatoire in Parijs. Zijn vroege composities, die de invloed van Ravel vertonen, heeft hij na een ontmoeting met André Jolivet en de groep 'La Jeune France' in de jaren dertig verworpen. Vanaf die tijd is Dutilleux op zoek naar een nieuwe, meer persoonlijke klanktaal. Uit zijn na 1945 ontstane werken blijkt dat hij ook de vondsten van Messiaen en de Darmstädter serialisten in zich heeft opgenomen. Maar Dutilleux blijft een muzikale Einzelgänger. Voor hem is componeren een avontuur, een 'mysterie', en het werk

Henri Dutilleux



het resultaat van een 'magisch en in laatste instantie onverklaarbaar proces'. In plaats van vooropgezette, vastomlijnde vormen gebruikt hij een eigen variatietechniek waarmee het materiaal aan een permanente metamorfose wordt onderworpen.

Mystère de l'instant voor strijkorkest, cimbalom en slagwerk bestaat uit tien in elkaar overlopende muzikale momentopnamen. Het zijn muzikale miniatures die sprekende titels dragen en die niet thematisch met elkaar verbonden zijn – een aaneenrijging van losse gedachten. 'Espaces lointains' wordt gekenmerkt door breed uitgesponnen toonvlakken en in 'Prismes' spreken in klank vertaalde lichtbrekingen tot de verbeelding. In 'Litanie' en 'Chorale' geeft de componist zich over aan zijn religieuze fantasieën. 'Metamorphoses (sur le nom Sacher)' is een gelaagd variatiedeel over de letters van de achternaam van Paul Sacher, vertaald in tonen (S=es – A – C – H=b – E – R='re', d), een hommage aan deze befaamde in 1999 overleden Zwitserse dirigent en mecenas van de nieuwe muziek. Toch is *Mystère de l'instant* geen onsaamenhangend mozaïek van verschillende muzikale 'momenten'. Telkens bij de overgangen vindt een metamorfose plaats, zodat de delen zich aaneenvoegen als transformerende wolkenformaties.

Wohl: Uncanny valley

De term 'Uncanny Valley' verwijst naar het onheilspellende gevoel dat ontstaat wanneer kunstmatige wezens extreem levensecht en intelligent worden, maar toch onherkenbaar onmenselijk blijven. Dit slagwerkconcert is een muzikale verkenning van dat verontrustende fenomeen, waarin we worstelen met geavanceerde AI-systemen die menselijke activiteiten zoals muziek maken naadloos kunnen nabootsen. Naarmate de orkestrale en elektronische krachten zich vermengen, vervaagt de grens tussen de mens en het kunstmatige steeds

Daniel Wohl



meer, wat aanzet tot een emotionele confrontatie met de opmars van technologie in onze meest intieme creatieve ruimtes.

'Voor *Uncanny Valley* heb ik geëxperimenteerd met tools die muzikaal materiaal kunnen transformeren. Sommige elektronische elementen zijn gebaseerd op Dominiques improvisaties. AI was voor mij als een brainstormpartner: hoe houden mijn schetsen verband met het thema? Tot nu toe heeft het inzetten van AI als een conceptuele springplank verrassend veel inzicht opgeleverd. Ik zie AI als een hulpmiddel dat me uitdaagt en creatief stimuleert, maar ik benader het ook met een behoorlijke dosis voorzichtigheid.'

In een interview in NRC in april 2024 zegt Wohl nog het volgende over dit werk: 'Het orkest is het menselijke deel van de compositie. Daar gebruik ik wel wát effecten bij, maar niet veel. Zij zijn de geschiedenis, de samenstelling van musici die we al honderden jaren kennen. Het is eigenlijk grappig: percussie is natuurlijk prehistorisch, maar slagwerk als soloinstrument is ook een van de nieuwste instrumenten in het klassieke repertoire. En dan haal ik het geluid ook nog eens door allerlei elektronica; een moderne kijk op toch al iets hedendaags. Dus het orkest is de geschiedenis en de mens, de elektronica stelt de nieuwe AI voor, en Dominique is de cyborg daartussen: half prehistorisch, half hypermodern. *Uncanny Valley* gaat over het spanningsveld tussen die drie.'

'Ik zie AI als een hulpmiddel dat me uitdaagt en creatief stimuleert, maar ik benader het ook met een behoorlijke dosis voorzichtigheid.'

- Daniel Wohl

De Frans-Amerikaanse componist Daniel Wohl (1980) werd geboren in Parijs en woont al geruime tijd in Los Angeles. Hij studeerde aan Bard College, de Universiteit van Michigan en aan de Yale School of Music. Tot zijn docenten behoorden onder anderen David Lang, Martin Bresnick, Ingram Marshall en Joan Tower. Een van de meest opvallende aspecten van Wohls werk is zijn vermogen om de grenzen tussen akoestische en elektronische geluiden te laten vervagen. In veel van zijn stukken is het moeilijk om te onderscheiden waar het ene eindigt en het andere begint. Zo creëert hij geluidslandschappen waarin luisteraars worden uitgenodigd om hun ideeën over 'natuurlijk' en 'kunstmatig' geluid in twijfel te trekken.

Ives: Central Park in the Dark

Geen Amerikaanse componist was meer Amerikaans dan Charles Ives. Luisteren naar zijn muziek is voor zijn landgenoten nog altijd als het bladeren in oude schoolboeken. Dan komen belangrijke historische gebeurtenissen, feestelijke evenementen en ook talrijke facetten van het dagelijks leven tevoorschijn. Bekende danswijsjes krijgen gezelschap van plechtige religieuze hymnen. Of een brassband marcheert dwars door een luisterrijke symfonie heen. Het bonte, montage-achtige van zijn muziek gaat vaak gepaard met een woeste experimenteerdrijf (polytonaliteit, polyritmiek, klankclusters etc.), die maakte dat het handjevol mensen dat met zijn muziek in aanraking kwam subiet op de vlucht sloeg. De methodes die deze rare Amerikaan aan het begin van de twintigste eeuw toepaste, raakten immers pas na de Tweede Wereldoorlog in zwang. Dit laatste gold niet alleen voor de compositietechniek als zodanig, ook voor het doorbreken van de hiërarchie van de genres. 'Klassieke' toonkunst stond voor hem niet hoger dan gebruiksmuziek. Kortom, geen andere muziek geeft duidelijker de Amerikaanse cultuur weer zoals die in de eerste helft van de vorige eeuw onbevengden haar eigen weg zocht.

Al doen zijn vroege symfonieën soms aan Dvořák en Brahms denken, veel respect voor de grote helden van het muziekleven toonde hij niet. 'Chopin had een rok aan', zei hij. Van 'Richie' Wagner moest hij niets hebben. En Debussy was 'iemand uit de stad die af en toe een uitstapje maakt naar het platteland'.

Dat Ives niet op een groot publiek hoefde te rekenen beseftte hij terdege. Als directeur van een succesvolle verzekeringsmaatschappij – 'ik wil mijn gezin niet in dissonanten laten omkomen' – was hij niet afhankelijk van succes. Dus hij schreef alles op wat in zijn hoofd opkwam. Het succes kwam pas na zijn dood, vooral toen Leonard Bernstein, die hem op handen droeg, zijn orkestwerken ging dirigeren.

Charles Ives
door B.F. Dolbin



Vredige impressie

Onder die orkestwerken is het bondige *Central Park in the Dark* uit 1906 altijd een favoriet geweest. Veel van wat Ives tot een unieke en buitengewoon excentrieke persoonlijkheid heeft gemaakt is in deze 'nocturne' aanwezig. We luisteren naar een vredige impressie van de bekende, deze keer in het duister gehulde lommerrijke locatie in het centrum van New York (het echtpaar Ives woonde er niet ver vandaan), waar geluiden uit diverse richtingen zijn waar te nemen. Voortkruipende, onbestemde strijkers vormen een mysterieuze ondergrond. Al spoedig verheft zich een eenzame klarinet, waarna andere blazers zich melden en flarden van een verre piano, met een motiefje in syncopen, te horen zijn. Er voltrekt zich een splitsing in het orkest – één van Ives' eigenaardigheden – waarbij de strijkers hun weg in hun eigen tempo vervolgen zonder dat de anderen zich daar iets van aantrekken. Wanneer een tweede piano zich bij het gezelschap voegt is duidelijk dat het orkest wordt beheerst door het ritme van de ragtime, waarbij het 'fortissimo' en 'con fuoco' naar een climax gaat. Plotseling valt de spanning weg. Terwijl het gefluister van de strijkers aanhoudt, brengt ook de klarinet het begin van het werk in herinnering, waarna de muziek wegebt.

Volgens Charles Ives was Debussy 'iemand uit de stad die af en toe een uitstapje maakt naar het platteland'.

Hallowe'en en The Pond

Met *Hallowe'en* roept Charles Ives jeugdherinneringen op. Hij schreef over dit werk: 'Het is een parodie op een Halloweenfeest met een vreugdevuur – de ondeugendheid van de kleine jongens die hout op het vuur gooien, enzovoort, enzovoort...' Het is oorspronkelijk geschreven voor strijkkwartet, piano en eventueel slagwerk. Elke stem speelt in hoog tempo toonladders in een eigen toonsoort, wat leidt tot een spookachtige polytonaliteit. Wat Ives betreft mag het werk drie of vier keer worden gespeeld. 'Aangezien dit stuk is geschreven voor een Halloweenfeest en niet voor een mooi concert, moet de beslissing door de spelers zelf worden genomen, ongeacht de mening van het publiek.'

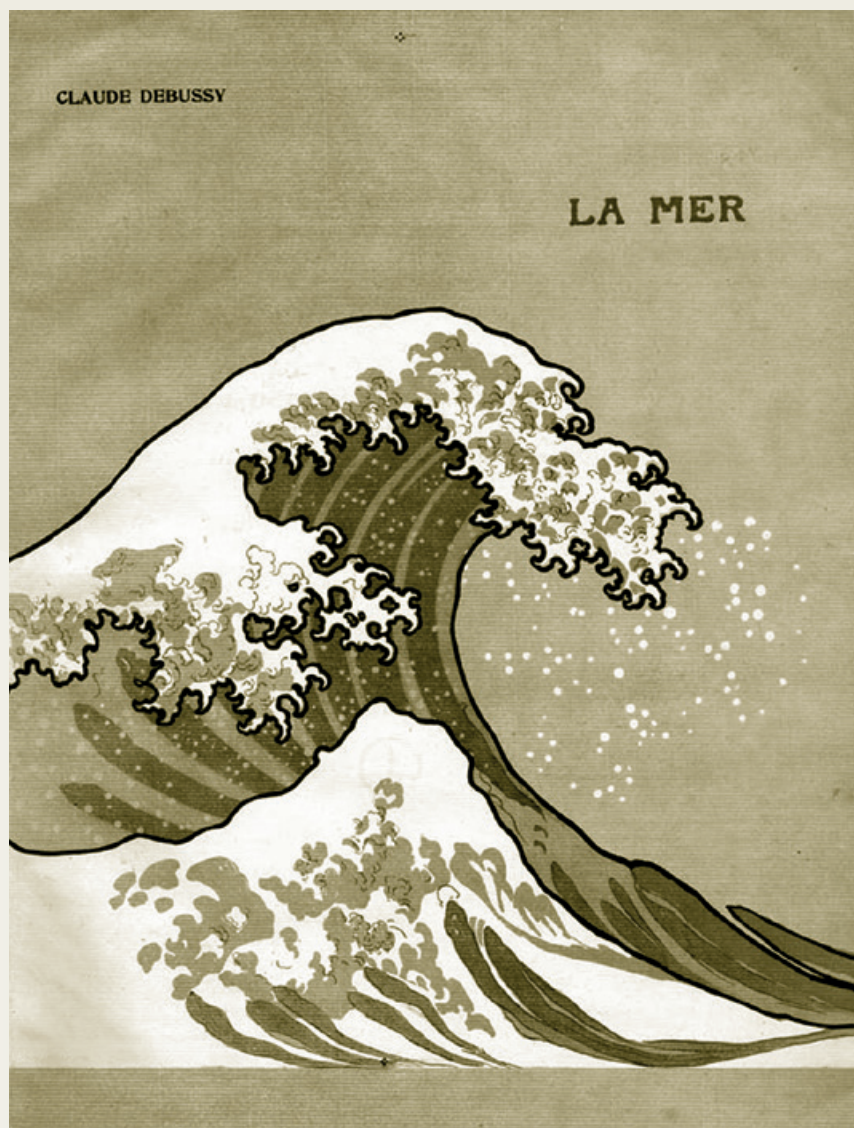
Een sterk contrast hiermee vormt *The Pond*. Het is een korte, milde elegie die Ives componeerde ter nagedachtenis aan zijn vader, George Ives (1845-1894). Zijn vader was orkestleider en bespeelde de cornet in de Union Army tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog. *The Pond* is 'een lied zonder stem' met een klaaglijke trompetsolo.

Central Park in the Dark, *Hallowe'en* en *The Pond* vallen onder de gezamenlijke titel *Three Outdoor Scenes*, maar de werken staan op zich en kunnen los van elkaar worden uitgevoerd.

Debussy: Landschap, lucht en water

Claude Debussy geldt als een van de meest revolutionaire componisten van omstreeks 1900. Hij schreef geschiedenis met zijn beroemde *Prélude à l'après-midi d'un faune* en zijn plastische en atmosferische schetsen van de zee in *La mer*. Daarin ontwikkelde hij volkomen nieuwe vormen, samenklanken en klankkleuren. En wat de indruk wekt van een improvisatie, is het zorgvuldig afgewogen product van een scherp intellect. Doordat zijn muziek vaak iets zwevends, iets versluisers heeft, wordt het wel met de impressionistische schilderkunst vergeleken, al had Debussy zelf een hekel aan de term impressionisme. Hij noemde zich 'musicien français'.

Een belangrijke inspiratiebron voor Debussy waren landschappen, luchten en water. Net als Smetana in zijn befaamde *Moldau*, leverde Debussy in zijn *La mer* (1903-1905) een indrukwekkend 'portret' van het water en haar verschijningen. Rustig en kabbelend, maar ook woest en kolkend. Maar het wat tastende en nevelige dromen van zijn spraakmakende *Prélude à l'après-midi d'un faune* uit 1894 had hij verlaten. *La mer* heeft meer 'bite'. Hoewel het tegenwoordig als een van de topwerken uit de muziekhistorie wordt beschouwd, zaaide het stuk in Debussy's tijd enorme verdeeldheid tussen voor- en tegenstanders. 'Ik zie geen zee, ik hoor geen zee, ik voel geen zee', schamperde de criticus Pierre Lalo na de première van *La mer* in 1905. Het is een vroege uiting van een misverstand dat de muziek van Debussy tot de dag van vandaag treft: Debussy zou een muzikaal schilder zijn, een 'impressionist' die indrukken van klinkende illustraties voorzag. Het was andersom, legde Debussy steeds weer uit: eerst de klank, daaruit ontstond de indruk. Die hardnekkige misvatting heeft Debussy deels aan zichzelf te wijten door zijn



instrumentale composities titels mee te geven als 'Maanlicht', 'Pagodes' of 'De zee'. Het ging hem echter niet om het plaatje, maar om het mobiliseren van het associatievermogen. Opvallend genoeg vonden Debussy's volgelingen het drieluik juist niet Debussy-achtig genoeg en hadden gehoopt dat hij bij zijn dromerige 'faun-stijl' was gebleven.

Voor de titelpagina bij de eerste editie van *La mer* koos Debussy een variant op een minutieus uitgewerkte prent van de – bijna honderd jaar eerder geboren – Japanner Hokusai (1760-1849), met daarop een metershoge golf. Debussy verafschuwde pasklare vormen als de symfonie, hij noemde zijn triptiek daarom 'drie symfonische schetsen'. Niettemin heeft *La mer* een grote innerlijke samenhang. Bewonderaars spraken zelfs van de beste Franse symfonie ooit gecomponeerd. De titels van de delen betekenen zoveel als 'Van het morgenrood tot de middag op zee', 'Spel van de golven' en 'Gesprek tussen wind en zee'.

Toelichting gebaseerd op teksten van Christiane Schima (*Mystère de l'instant*) Aad van der Ven (*Central Park in the Dark*) en Clemens Romijn (*La mer*).

Titelblad, met een afbeelding die is afgeleid van *De grote golf van Kanagawa* (ca. 1830) van Katsushika Hokusai (1760-1849)

Uitvoerenden

Elena Schwarz | dirigent

- Zwitsers-Australische dirigente
- groot pleitbezorger van nieuwe muziek
- werkt met o.a. BBC Philharmonic, WDR Sinfonieorchester en ensembles als MusikFabrik, Ensemble Intercontemporain, Ensemble Modern, Lucerne Festival Contemporary Orchestra
- debuteerde bij Salzburger Festspiele met Klangforum Wien, waarvan Conductor in Residence 2024-2026
- leidde wereldpremières van Péter Eötvös en Georges Aperghis
- opera's bij Festival d'Aix-en-Provence (*The Sleeping Thousand* van Adam Maor), Noorse Opera (*Hänsel und Gretel*), Opéra National de Lyon (*Peer Gynt* en *Kát'a Kabanová*), De Nationale Opera in Amsterdam (Saariaho's *Innocence*) en Staatsoper Stuttgart (*Dora* van Bernhard Lang)
- studeerde aan Conservatoire de Musique de Genève en Conservatorio della Svizzera Italiana en bij Péter Eötvös en Matthias Pintscher; masterclasses bij Bernard Haitink en Neeme Järvi
- **EERDER IN DE MATINEE** Hirs bron, Ligeti *Vioolconcert*, Poppe *Hirn*, Langgaard/*Abrahamsen Drie stukken uit Gitanjali-hymnen*, Ligeti *Atmosphères* (2023)



DOMNIQ | slagwerk

- Nederlandse slagwerker Dominique Vleeshouwers, op het podium bekend als DOMNIQ
- eerste slagwerker die Nederlandse Muziekprijs won (2020)
- actief als solist en in projecten met dansers, beeldend kunstenaars en schrijvers
- overschrijdt grenzen van klassieke muziek, nieuwe muziek en wereldmuziek en verwerkt slagwerktradities van over de hele wereld in zijn optredens en composities
- soloconcerten in Nederland, België, Duitsland, Rusland, Zuid-Korea, Brazilië, China, Japan en Mexico bij o.a.

Concertgebouworkest, Tokyo Sinfonietta, Het Muziek (Asko|Schönberg) en Nederlands Philharmonisch Orkest, Moskouse Ensemble voor Eigentijdse Muziek en Nederlands Blazers Ensemble

- speelde Daniel Wohls *Uncanny Valley* (wereldpremière), *Speaking Drums* van Peter Eötvös en *Slagwerkconcert* van Fazıl Say
- winnaar Tromp International Percussion Competition 2014
- **EERDER IN DE MATINEE** Bjarnason *Inferno* (2024)



HELP MEE
EN WAARBORG HET
UNIEKE KARAKTER EN
DE **HOGЕ KWALITEIT**
VAN ONZE MATINEE

Uw steun is harder nodig dan ooit!
Word Vriend of Genoot. Of overweeg
de Stichting Vrienden van de Matinee
op te nemen in uw testament.

vriendenvandematinee.nl

Vrienden
van de Matinee

Volgende concerten

21 FEBRUARI 2026, 14.15 uur

MacMillans passie voor rituelen

Radio Filharmonisch Orkest
Groot Omroepkoor
Benjamin Goodson dirigent

Simpson Phôs (Nederlandse première)
Stravinsky Symfonieën voor blazers
Stravinsky Mis
MacMillan Seven Last Words from the Cross

Een symfonie zonder strijkers, een katholieke mis van een Rus en van MacMillan een van de lievelingscomposities van chef-dirigent Benjamin Goodson, die zijn Groot Omroepkoor ieder tekstdetail meegeeft.

7 MAART 2026, 14.15 uur

Haydns Laatste Woorden: tussen angst en schoonheid

Ensemble Resonanz
Riccardo Minasi dirigent
Gijs Scholten van Aschat spreker

Haydn Die sieben letzten Worte unseres Erlösers am Kreuze

Ensemble Resonanz combineert Haydns meesterlijke *Sieben letzte Worte* met aangrijpende teksten van Wolfgang Herrndorf, gebracht door Gijs Scholten van Aschat. Haydns noten krijgen zo een actueel en uiterst persoonlijk karakter.

Colofon

UITGAVE NTR Klassiek
REDACTIE, OPMAAK Philip Leussink
FOTOGRAFIE Mathias Bothor,
Philippe Gontier, Claudia Hansen
ART DIRECTION Norbert Croonenberg
DRUK Ten Herkel Grafisch Compleet

© 2026 NTR ZaterdagMatinee, Hilversum

Programmering en productie NTR ZaterdagMatinee

ARTISTIEK PROGRAMMEUR Frank Veenstra
CASTING CONSULTANT Christian Carlstedt
PRESENTATIE NTR ZATERDAGMATINEE, NPO
KLASSIEK Hans Haffmans
PRODUCTIE Dominique Slegers, Anita Wijnen
GELUIDSTECHNIEK PME-técnica/Koen Keevel
MARKETING & COMMUNICATIE Jorieke de Fretes,
Renske Homans, Mary Fan Zandkamp
RADIOREDACTIE Myrthe van Dijk
HOOFDREDACTIE NTR KLASSIEK Makira Mual
EINDREDACTIE NTR KLASSIEK Jane van Laar
FINANCIËLE ADMINISTRATIE NTR & Stichting
Omroep Muziek